

залежить від змін соціального середовища і суспільних відносин [4].

„Я-концепція” розвивається під впливом первинного досвіду соціалізації в сім’ї. З віком в її становленні набувають значення поза сімейні фактори: школа, однолітки, суспільство. „Я-концепція” - це результат взаємодій біологічних, психологічних і психосоціальних факторів в ході особистісного зростання людини [1]. Перш за все це основа почуття самоцінності особистості підлітка, яке є важливим у формуванні його особистого становища у суспільстві [2].

Розрізняють дві форми Я-концепції – реальну і ідеальну. Перша – це уявлення людини про себе. Поняття „реальна” ще зовсім не означає, що ця концепція реалістична. Вирішальну роль тут відіграє власна точка зору і власна оцінка. Ідеальна Я-концепція (ідеальне „Я”) – це самооцінка особистості у відповідності з бажаннями „яким би я хотів бути”

Реальна і ідеальна Я-концепція можуть в більшій чи меншій мірі відрізнитися. Їх дивергенція може перетворитися у важливе джерело конфліктів, коли високі вимоги стикаються з зовсім далекою від них психологічною ситуацією. Оскільки в період дорослішання Я-концепція проходить важливу фазу розвитку, що протікає не плавно, а із змінною швидкістю, то дисонанс між реальною і ідеальною Я-концепціями часто стає особливо помітним в рамках підліткових криз [3].

Самооцінка підлітків залежно від контексту проявляє як мінливість, так і стійкість. Вона в основному мінлива в аспекті можливостей впливу та влади і стійка і ціннісному аспекті. Сформоване те чи інше відчуття власної цінності людина проносить у відносно незмінному вигляді через різні життєві ситуації. А відчуття людиною своїх можливостей впливу на обставини змінюється в залежності від соціального контексту

#### **Література**

1. Заброцький М.М. Основи вікової психології / Заброцький М.М. Навчальний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан. – 2001. – 112с
2. Моляко Р.В. Ставлення підлітків до власної зовнішності / Р.В. Моляко– Обдарована дитина, 2001. - №2. – С.36-41.
3. Максимова Т.М. Состояние здоров’я и ценностные ориентации современной молодежи / Максимова Т.М. // Здоровоохранение Российской Федерации. – 2002. – №2. – С.40-43
4. Самооцінка учня / С. Максименко та інш. – К. : Главник, 2004 – 112 с.

УДК 159.922.6:177.82

ЩЕРБАН Т. Д., БРЕЦКО І. І., ШНІЦЕР А.В.,  
Мукачівський державний університет

### **ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ ФЕНОМЕНУ САМОТНОСТІ**

Проблема самотності має специфічні риси в кожному віці. Значення, зміст, вплив на особистість самотності суттєво змінюються впродовж розвитку особистості.

У новонароджених і немовлят ми не знайдемо жодного із специфічних проявів почуття самотності. Проте, численні спостереження і дослідження переконливо доводять, що діти цього віку відчують самотність внаслідок ізоляції. Однак дитина потребує не просто фізичної присутності батьків. Ведучою потребою в цьому віці є потреба в емоційному спілкуванні.

Близько 2,5 - 3 років настає новий етап відокремлення особистості. В умовах самостійної діяльності в дитини формується самосвідомість, що забезпечує подальший повноцінний розвиток особистості. Як і дорослі, коли їх не задовільняє коло спілкування, маленькі діти можуть відчувати власну непотрібність, покинутість, тугу, хворобливі нездужання. Отже, до самотності дітей слід ставитись із тим самим розумінням і співчуттям, що й до самотності дорослих.

Якщо дошкільник не рефлексує, навіть ще не намагається з'ясувати, що в його світі не так, то діти молодшого шкільного віку вже частково усвідомлюють причини своєї самотності. Згідно з Х.Салліваном, діти цього віку потребують спілкування з товаришами, схожими на них самих, тобто з однолітками. Справді, молодші школярі висувають як одну з головних причин своєї самотності відсутність дружніх стосунків або невключеність у референтну групу. [1]

Існує багато категорій дітей без друзів, ті, хто живуть в дуже віддалених і усамітнених місцях, де просто немає можливостей завести друзів; є діти, які уникають спілкування через серйозні фізичні, розумові або емоційні недоліки; на певних стадіях деякі просто не відчують великої потреби в дружбі. Нас зацікавила група, найпоширеніша, що включає дітей, які б хотіли розширити або поліпшити свої дружні стосунки. В своєму дослідженні Зік Рубін виділяє три категорії "дітей без друзів" [2;3].

Перша категорія - це діти, яким важко завести друзів або зберігати дружні відносини через відсутність навичок спілкування. Щоб завести друзів, діти повинні вміти включитись у групову діяльність, проявити доброзичливе ставлення до іншого, чутливість, тактовність, вміти зрозуміти і прийняти дружнє ставлення до себе з боку іншої дитини, вміти вирішувати конфліктні ситуації. Опанування цими навичками іноді буває дуже складним для дитини. Здебільшого діти вчать на навичкам спілкування на прикладах своїх однолітків. Але буває необхідна і допомога дорослих: іноді в формі демонстрації подібних навичок, пояснень і відгуків про них, у складніших випадках - у вигляді занять за спеціально розробленими психологами програмами. [4]

Друга категорія - це діти, що втратили друзів через зміну місця проживання або школи. Втрата близьких друзів, звичного кола спілкування викликають почуття самотності, депресію, роздратування. Додаткову складність становить необхідність стати частиною нового соціального оточення. Чим старша дитина, тим важче це здійснити, оскільки компанія, колектив, як правило, вже склалися, і в них досить нелегко увійти новачку.

Третя категорія - це діти, чия дружба переривається внаслідок поступового виникнення психологічної ізоляції. Розрив дружніх стосунків буває дуже рідко, за взаємною згодою. Завжди один кидає, а інший лишається в ролі покинутого. Тактовно владнати цей конфлікт дітям вдається дуже рідко. Тому найчастіше він приводить до виникнення значної кризи в житті дитини.

На сьогодні впевнено можна говорити про вплив стосунків з батьками на виникнення в дорослої людини відчуття самотності. Доведено, що найменш уразливими в зрілому віці є ті, хто мав теплі, довірливі взаємини з батьками і завжди був впевнений в їх підтримці. Конфліктні відносини з батьками пов'язуються з помірною самотністю дорослої людини. Відсутність же одного: батьків - причина глибокої самоти в зрілому віці. При цьому жодним дослідженням не доведено, що смерть батьків вплинула на тривале відчуття самотності. Головним фактором є розлучення батьків. Встановлено, що чим молодший був респондент під час розлучення батьків, тим самотнішим він почуватиме себе в зрілому віці, особливо, якщо розлучення мало місце, коли респонденту не виповнилося 6 років.

Отже, слід пам'ятати, що самотність - відчуття суб'єктивне і на специфіку його переживання суттєво впливатиме життєва позиція людини. Зазвичай, з роками життєва позиція принципово не змінюється, однак у літніх людей вона стає очевиднішою.

#### **Література**

1. Заброцький М.М. Основи вікової психології / Заброцький М.М. Навчальний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан. – 2001. – 112с
2. Долгинова О.Б. Одиночество и отчужденность в подростковом \ юношеском возрасте / Долгинова О.Б. - С. - П., 1996. – С.78-82.
3. Швалб Ю.М. Одиночество: Социально-психологические проблемы / Швалб Ю.М., Данчева О.В.- К.:Украина, 1991. - 270 с.
4. Самооцінка учня / С. Максименко та інш. – К. : Главник, 2004 – 112 с.



# МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: [www.msu.edu.ua](http://www.msu.edu.ua)

E-mail: [info@msu.edu.ua](mailto:info@msu.edu.ua), [pr@mail.msu.edu.ua](mailto:pr@mail.msu.edu.ua)

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>